

TOLNAI OTTÓ

A szék, illetve a szénszék¹

LÁTÓSZÖG

Robert Wilson (Pilinszky által ismerjük őt) rendezett volt egyszer Párizsban egy nagy széktárlatot. Azt hitte, végére tud járni az egyszerű szerkezetnek. A székeknek. Mint olyannak. Jóllehet végtelen változata lehetséges. Akárhoa élő szerkezet. Állandóan átalakul.

Én mostanság, a hokedlik után, hiszen a *Disznósír* egyik központi tárgya is egy hokedli, amelyről a kis szabó magas kunsaftjait méri (Duchamp hokedlije etc.), a sámlikba vagyok szerelmes. Hol a könynyebb, hol a súlyosabb sámlik izgatnak. Tanyám tele velük.

Egyszer Erdélyből hoztam egy fejszéket. Hasonlított a régi cipésmesterek székéhez. Emeleti lakásunkban, a központi fűtésnek köszönve, nagyot durranva kettéhasadt. Ha jól emlékszem, verseimben is regisztráltam, verseimben is visszhangzik az a durranás.

Róza barátnőnk nemrég meghívott bennünket egy általa éppen megörökölt törökkanizsai házba. Mondta, minden úgy

áll, ahogy megboldogult rokonai hagyták. Válasszunk valamit magunknak. Sokáig sétáltunk abban a kísérteties házban. És végül én: egy elefántcsontszín sámlit választottam. Amelyen üldögélve a ház lakói egy életen át a lábukat mosták, áztatták volt, körmüket vágták. Szüleimnek is volt egy ilyen elefántcsontszín sámlija. Meg ómamámnak is. Ómamám sámliját szintén megverseltem: *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben – Mint lovukkal vitézeket* (részlet):²

*Ó az a sámlí
vitéz ómama sámlija
vitéz nagyanya is azon
trónol majd stoppol
csirkét vág morzsol
ó az a sámlí
a vitéz-féle sámlí
valójában egy mű
asztalosí remekmű volt
ülökéjét középen kissé elkarcsúsították
csapjai egyben díszek is*

¹ Tolnai Ottó, újvidéki költő, író, az Új Symposion alapító nemzedékének egyik meghatározó alkotója, idén tavasszal töltötte be 75. életévét, önéletrajzi kötetéből (*Költő disznósírból – Egy rádióinterjú regénye*. Kérdező: Parti Nagy Lajos. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2004. Elérhető a Digitális Irodalmi Akadémia honlapján is.) vett idézettel köszöntjük őt lapunk borítóján. Itt ehhez az idézethez írt jegyzete következik.

² Megjelent Tolnai Ottó *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben – Regény versekből*. zEtna, (Újvidék), 2006. (Elérhető a Digitális Irodalmi Akadémia honlapján is.)

*fénye az elefántcsonté
arról bukik majd a földnek
vitéz ómama
arról bukik majd a földnek
vitéz nagyanya
a föld szétüti az arcuk
arról buknak mint valami
magas trambulínról a halálba*

Az jut még eszembe az idézet kapcsán, hogy székem bizonyos tekintetben rokon Mészöly szánkójával. Ami, lévén hogy egy téli jelenetben bukkan fel, Bruegel téli képére emlékeztet, illetve arra, ahogyan a gyerekek egy oldalra fordított hokedlin szánkóznak a kép jegén, szinte halljuk, ahogyan karistolják a jeget, a kép jegét... Bruegel kentaurja. Szánszék...

Az idézetet most tehát megtoldanám Mészöly szánját körülíró, Thomka Beátának írt esszém – *Mészöly karácsonyi ravatala* – egyik részletével:³

Mészöly karácsonyi ravatala

(A *Kisnaplóból*)

Thomka Beátának

A **Pallas** 15., számomra különben kedves, *Simor-kodex – Tearózsza* kötetében [...] a *Szán* szócikkhez találtam lapozni. Az ember különben is mindig úgy lapoz a lexikonokban, hogy ott feledkezessen még egy-két másik szócikknél, hogy találhasson valami mást, valami egészen

mást is... Megdöbentem, ugyanis az eset mindössze néhány héttel Mészöly Miklós halála után történt. Istenem, mondtam: a *Szán!*

Igen, még Miklós életében, Szigeti László beszélgetéskötete megjelenésekor (1999-ben)⁴ gondoltam arra, utána kellene nézni egyszer, össze kellene vetni a *Lesiklás* című novella szán-leírását a **Pallas Szán** szócikkével. De valahogy elodázódott, majd már meg is feledkeztem róla. És lám, most ott volt előttem a szócikk.

Minden bizonnyal azért fogott meg éppen ez a mozzanata Szigeti könyvének, mert Mészölyéknél ebédelve egyszer, a Városmajor utcában, Alaine látván, hogy miközben Miklós borért ment, én a másik szoba könyvespolcai, képei felé gukkerozok, azt mondta, nyugodtan menjek be, nézzek körül. Bementem.

És ott álltam Miklós íróasztala, egy szálkás szöveg előtt. Éreztem, ahogy a szöveg inai megfeszülnek, bordázata ropog. Tisztán hallottam, még dolgozik magában...

Oldalt a sok papíron egy nyitott **Pallas**-kötet feküdt. Nem mertem közelebb lépni. Most már nagyon sajnálom, hogy nem néztem meg, melyik kötetről is volt szó. A szobában egy-két szöttes, bokály, egy-két kemény tárgy. Gyorsan kiosontam, úgy hogy Miklós, visszatérve a borral, nem is vette észre, hogy benn jártam a szobában, asztalánál. A szövegnél.

Most, hogy elvéve a *Szaloniki* szócikket, rálapoztam a *Szán*-ra, a sokszor olvasott, majdhogynem fejből tudott *Lesiklás* asztalosműhelyi jelenete,⁵ s Miklós a szócikkről mondott szavai után meglepődtem,

³ Kisantal Tamás, Mekis D. János, P. Müller Péter és Szolláth Dávid (szerk., 2009): *Thomka-symposion – Ünnepi kötet Thomka Beáta köszöntésére*. Kalligram Kiadó, Pozsony.

⁴ *Párbeszédkísérlet – Mészöly Miklós* – A kérdező: Szigeti László. Kalligram Kiadó, Pozsony.

⁵ Az elbeszélés Mészöly Miklós *Szárnyas lovak* (1979) című kötetében jelent meg. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. Elérhető a Digitális Irodalmi Akadémia honlapján is.

hogy valójában mindössze 16 rövid sorról van szó. Érdekes, a szócikket nézegetve nem a szakszerű, úgymond mészölyös téli részletek fogtak meg, hanem éppen hogy az egyiptomiak sivatagi szánjai, amelyeken a követ és a szobrokat szállították a Nílus partjától (s közben persze azt is látnom kellett, hogy Miklós egyáltalán nem élt ezzel az adattal, a telet nem ellenpontosza a nyárral, mert egy szövegben vagy tél van, vagy nyár), máris kedvem kerekedett leírni egy ilyen piramis építését a forró homokon, foglalkozni a munkással, akinek kizárólag ez a feladata, egész életében ezzel foglalkozik, ez a mestersége, hogy a szán talpa alá folyamatosan olajat öntögessen, csorgasson művészi tökélyel a forró homok nyomvonalára...

De térjünk vissza a Szigeti-könyv említett részletére, ahol Miklós mellesleg *tájékozódónak* nevezi magát, milyen szép is ez, a tájékozódó ember, a kiscserkész, tenyerén rezgő busszólával, a magára hagyott katona – tájékozódó ember, jöllehet én pontosítónak tudtam, egy kínosan pontos embernek, aki mást se tesz, mint folyamatosan pontosít, térjünk vissza a lexikonhoz, ugyanis talán a legszebb, legszakszerűbb szavakról van szó, amelyet a **Pallas Nagylexikon**ról valaha is mondtak, figyeljük meg, milyen bőkezű a jelzőkkel, ami különben egyáltalán nem jellemző rá:

Egyik legfontosabb örökös munkaeszközöm a Pallas Lexikon, amelyik szerintem és számomra a magyar lexikonok közül az eddig leggazdagabb és legtágasabb. Tudniillik a régió tárgyi és egyéb információs apróságait is iszonyatos gazdagságban tartalmazza. Ez pedig egy tájékozódó számára nem lebecsülendő dolog. Sokszor nyúlók érte. Szócikkeinek gazdagsága is rendkívüli. Még a használati tárgyak vonatkozásait is hihetetlen precizitással

írja le. Hirtelen nem tudom felidézni, melyik írásomban, a szánkókészítéshez hitelesen kellett tudnom azt, hogy melyek, milyenek és hogyan készülnek a szánkók alkatrészei, s hogy belőlük milyen áttételes jelentést kaphatok, illetve tudok kisajtolni. Ilyenkor mindig ilyesmiknek nézek utána. Most is meghat a Pallas Lexikon isteni szánkóleírása.

Először is tágasnak mondja, azt mondja, a legtágasabb magyar lexikon. Majd arról beszél, hogy a régió apróságait iszonyatos gazdagságban tartalmazza. Igen, hát mi másról is szól Mészöly prózája, mint a Varsó és Belgrád, Trieszt és Szaloniki közötti régió apróságairól, egy pálcikákból épített *Zenta* nevű hajóról például.

Meglepő ez az érzelmes viszonyulás, írók szövegeihez sosem is viszonyult ilyen érzelmesen, mindig kemény tudott maradni, szinte ez az egyetlen hely, ahol elérzékenyül, meghatja a szán leírása, precíznek, hitelesnek mondja, sőt isteninek. Ám különös módon mégis sokkal kevesebbet vesz át belőle, kevesebb vonatkozásával él, mint gondolnánk. Tehát nem azért érzékenyül el még most sem, felelmegetve a cikket, mert sok mindent meríthetett belőle, hanem a szócikk szépsége miatt, úgy gyönyörködik benne, mint egy műalkotásban. Íme a szócikk teljes egészében:

Szán v. szánkó, csúszó jármű. A nagy csúszósurlódás miatt csak oly utakon használható, ahol a surlódási tényező minimális, mint hóval vagy jéggel borított pályán. Már az egyiptomiak is szánon szállították az óriási emlékszobraikhoz való köanyagokat, illetve magát a szobrot a Nílus partjáról a felállítás helyére és ez alkalommal a szán talpa alá folytonosan olajat öntö-

gettek. Részei a talp az elől felgömbülő orrzóval, a talpakba bevérik elül-hátul az eplényeket vagy szánkólábakat, melyekre keresztirányban a vánkások, azaz keresztkötfák jönnek. A vánkásokon nyugszik a korba, melynek oldalsó elcsúszását megakadályozzák a vánkások szélein levő rakoncák. A szán elülső részén a szánrúd van. Lásd még Kézi szán és Nagy szánkó.

Ne feledjük, a szócikket G.K. – Gaul Károly írta. Amit róla tudunk, azt szintén magából a **Pallas**ból tudjuk, noha a lexikon utal a *Szinyeire* is. Álljunk meg nála egy pillanatra, hiszen magunk is kíváncsiak vagyunk, ki ez az ember, aki így tud leírni egy szánkót, kiről a szigorú Mészöly ilyen szuperlatívuszokban beszél, meg hát azért is, mert tulajdonképpen a mi régi-ónkból való, ugyanis Gaul Károly, gépészmérnök noha Garbócon született, a reáliskolát Nagy-Kikindán végezte. Gaul, aki Közép-Európa országaiban a faipart és az ipari szakoktatást tanulmányozta, a különböző faipari ágak gyakorlati elsajátításával is foglalkozott, fűrt-faragott, mobiliákat szerkesztett. A budapesti állami ipariskola, majd a műgyetem magántanára. A technológiai ipari múzeumnál szervezett ipari rajztanfolyam faipari osztályának vezetője. 1890 óta a Magyar Királyi Technológiai Iparmúzeumnál ő van megbízva a faipari ügyekkel. E lexikonban is ő írja a faiparra vonatkozó cikkeket. [...]

Most akkor nézzük, vegyük szemügyre Mészöly nevezetes leírását, a hegyi barakk-szerű műhely, ahol a sílécet is készítették, illetve hát magának a szánnak a mészölyi rajzát:

A csupas az égőről permetként hullott le a megpörkölődött fűrészpor, amikor belétrünk. Néhány kucsmás férfit ta-

láltunk bent, akik forgácsba süppedt csizmában, éppen egy félig kész szánkót álltak körbe, mint egy karácsonyi ravatalt. A talpak orrójáról még hiányzott a farkasfejdíszítés, ami fontos tradíció lehetett ezen a vidéken; de a vánkos, a korba, a rakoncák már nagyjában egymásba voltak eresztve. Azt hiszem, itt éreztem meg először, hogy sokkal messzebbre vetődtem el otthonról, mint ahogy számítottam rá. És ruszinul sem tudtam egy szót sem.

Az égő csupas, a fűrészpor megpörkölődött. A félig kész szánkót kucsmás férfiak állják körül. Meghitt hangulat. E hideg szakszerű és mégis akárha valami más, ősi nyelven írt (Illyés Gyulánál találni hasonló leírásokat) szöveg a farkasfejdíszlet észrevétlen mégis valami egészen mássá tűnik át, ugyanis Mészöly a természetben és a tárgyak viszonylatában is valami tökéletességet szeretne tetten érni, mint ebben a szövegben, a *Lesiklás*ban írja egy másik helyen, valami teljesen jelentéktelen, megferdült korlátkarikák kapcsán, hogy: „Mintha kizárólag ezen a ferdeségen múlt volna valami tökéletesség, és semmi más.” Igen, a munkálat alatt lévő, az éppen elkészült új tárgyban, a szánban is ezt keresi, ezt a tökéletességet, ezt az abszolútumot leli meg, hogy végül mégis egy nagy szaltót tegyen, elrugaszkodjon ettől a szakszerűségtől, ugyanis azt kell látnunk, a kucsmás emberek, minden bizonnyal ruszinok, valami csodát állnak körül meghitten. Első pillanatban valami születésre gondolunk, ám Mészöly keményebb, kínosabb, könnyörtelenebbül pontos, nem kis megdöbbenésünkre, noha nála nem ritka a hasonló váratlan gesztus: ravatálnak nevezi. Karácsonyi ravatálnak az éppen elkészült szánt.

Igen, ez a mészölyi művészet, ahogy ő mondaná, kicsire lebontva.

Ahhoz, hogy ilyen képet rajzolhasson, Mészöly rajza mindig mérnöki, ahhoz, hogy ilyen képet festhessen, mert ez a jelenet tulajdonképpen már nem rajzos, kellett a belső szerkezet, a szerkezet belső egzakt rajza, kellett az orrzó, a vánkos, a korba, kellett a rakoncák, hiszen egy ravatalt nem festhet csak úgy oda a semmiből a semmire, a szerkezet rajza nélkül valami könnyű kitalációnak tűnne csupán. Igaz, azt nem tudjuk, illetve hát ahhoz, hogy erről a problémáról beszélni tudjunk, egész világlátását, filozófiáját kellene érintenünk, de egy ilyen kis műfajban, amilyen a mienk, amely tudatosan koncentrálna semmis részletekre, ahogy ő mondja, ré-

gionk apróságaira, nincs erre helyünk, és talán merszünk sincs a válaszra, tehát ezért mondjuk így, nem tudjuk, miért is éppen ravatal. És miért nem jászol például? A karácsonyi jászol, ezt melleleg jegyezzük meg, egyedül csak még Beckett-nél változhat ravatallá... Jóllehet ugye, egy száncó, mondjuk Bruegel *Téli vadászatának* előterében, az egy száncó, melyet egy fehér fejkendő, fehér kötényes lány húz, egy pirosszoknyás lány pedig meglövegol, igen, az egy száncó, amely, ki hinné, ha jobban megnézzük Bruegel képét, tulajdonképpen nem más, mint egy felfordított szék, ami viszont ugye, szintén Gaul Károly szakterülete ismét...

Szentendrei Néprajzi Múzeum – múzeumpedagógiai program

Beöltözve – átlényegülve

A jelzesszerű öltözet segíti az átlényegülést. A hagyományos nagycsalád dolgos hétköznapiját modellező foglalkozáson mindenkinek jut munka, így a feladatok végeztével a legkisebbekben is megfogalmazódik: „A közös munka sok siker.” Remek alkalom ez a közösségépítésre.

Szerepjáték csuhébabokkal

A természetes anyagokból készített játékszerek múlandóak ugyan, de elkészítésük közben és a velük való játék során is „tapasztalati nevelés” valósul meg.

Munkák a ház körül – „Köp, köp, köpülök, szép csendesen csücsülök.”

A nemenkénti munkamegosztás szerint végeznek a lányok és fiúk olyan házimunkákat, amelyeket a család ellátása érdekében elődeinknek is kellett végezniük. Felvetjük a kérdést: ma ki, milyen mértékben és módon vesz részt a családi munkamegosztásban?